

**ЦЕНТР СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ –
ФИЛИАЛ ИНСТИТУТА ЭКОНОМИКИ КОМИТЕТА НАУКИ МНВО
РК В Г.АСТАНА
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ.Л.Н.ГУМИЛЕВА**

**ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ОРТАЛЫҒЫ-ҚР
ҒЖБМ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ ЭКОНОМИКА ИНСТИТУТЫНЫҢ
АСТАНА ҚАЛАСЫНДАҒЫ ФИЛИАЛЫ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**ASTANA BRANCH OF THE ECONOMICS INSTITUTE
OF COMMITTEE OF SCIENCE OF MSHE RK
L.N. GUMILEV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY**

**«ЦИФРАНДЫРУДЫ ДАМЫТУ ЖӘНЕ ЭЛЕКТРОНДЫҚ
КОММЕРЦИЯНЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ОРТАСЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ТРЕНДТЕР, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ
ЖОЛДАРЫ»**

атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ

20 ақпан 2024 жыл

СБОРНИК ТРУДОВ

международной научно-практической конференции

**«РАЗВИТИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ И ФОРМИРОВАНИЕ
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ:
ТРЕНДЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ»**

20 февраля 2024 год

WORKS

of the international scientific- practical conference

**«THE DEVELOPMENT OF DIGITALIZATION AND THE
FORMATION OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF E-
COMMERCE: TRENDS, PROBLEMS AND SOLUTIONS»**

2024, February 20th

Астана 2024

УДК 33:004
ББК 65:32.973
Ц 42

Издается под общей редакцией профессора Азатбек Т.А.

Редакционная коллегия:

Азатбек Т.А. – д.э.н., профессор; Жанбозова А.Б. - PhD, Сиксимбаева Г.Т. – магистр государственного и местного управления.

Ц 42 Цифрландыруды дамыту және электрондық коммерцияның институционалдық ортасын қалыптастыру: трендтер, мәселелері және шешу жолдары = Развитие цифровизации и формирование институциональной среды электронной коммерции: тренды, проблемы и пути решения = The development of digitalization and the formation of the institutional environment of e-commerce: trends, problems and solutions. -Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция/ Международная научно-практическая конференция. – International scientific-practical conference. - Астана: Центр социально-экономических исследований – филиал Института экономики Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, 2024. 378 с.- қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде.

ISBN 978-601-215-232-6

В сборник включены научные доклады отечественных и зарубежных экономистов-исследователей, вузовских работников, специалистов-практиков, докторантов и магистрантов, представленные на международной научно-практической конференции «Развитие цифровизации и формирование институциональной среды электронной коммерции: тренды, проблемы и пути решения». Конференция проведена в рамках реализации научных исследований по проекту грантового финансирования МНВО РК «Формирование институциональной среды рынка электронной коммерции в Казахстане, ее оценка и разработка механизма развития» (ИРН: AP14871419).

Материалы и рекомендации конференции предназначены для практического использования субъектами бизнеса, государственными органами, научными работниками, преподавателями и обучающимися высших учебных заведений.

Жинаққа «Цифрландыруды дамыту және электрондық коммерцияның институционалдық ортасын қалыптастыру: трендтер, мәселелері және шешу жолдары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясына ұсынылған отандық және шет елдік экономист-зерттеушілердің, жоғарғы оқу орындары қызметкерлерінің, маман-практиктердің, докторанттардың және магистранттардың ғылыми баяндамалары мен ұсыныстары енгізілген. Конференция ҚР ҒЖБМ «Қазақстандағы электрондық коммерция нарығының институционалдық ортасын қалыптастыру, оны бағалау және дамыту тетігін әзірлеу» гранттық қаржыландыру жобасы бойынша (ЖТН: AP14871419) ғылыми зерттеулерді жүзеге асыру шеңберінде өткізілді.

Конференцияның материалдары мен ұсыныстары бизнес субъектілерінің, мемлекеттік органдардың, ғылыми қызметкерлердің, жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттерінің тәжірибелік пайдалануына арналған.

The collection includes scientific reports by domestic and foreign economists-researchers, university employees, practitioners, PhD students and undergraduates, presented at the international scientific and practical conference «Development of digitalization and the formation of an institutional environment for e-commerce: trends, problems and solutions».

The conference was held as part of the implementation of scientific research under the grant funding project of the MSHE RK «Formation of the institutional environment of the e-commerce market in Kazakhstan, its assessment and development of a development mechanism» (IRN: AP14871419).

УДК 33:004
ББК 65:32.973

© «Институт экономики» Центр социально-экономических исследований – филиал в г. Астана, 2024

жүйесінің тұрақтылығы мен тұрақтылығы үшін әлеуетті тәуекелдерді білдіреді. Қазақстан экономикасының тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін бюджеттік ережені неғұрлым мақсатты пайдалану және экономикалық саясатты ұдайы жетілдіру алға жасалған маңызды қадам болуы мүмкін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Орынбаев А.К., Жексембинов А. Б., Ситдиқов А. А. Қазақстан Республикасының Салық құқығы. 2018
2. Бейсембаев А., Айтқұлов А. Т., Тенчиков Ж. А. Қазақстанның Салық құқығы: жоғары оқу орындарына арналған оқулық". 2016
3. Алпысбаев Н.А., Байтенова М.С., Ахметов А.С. Қазақстан Республикасының Салық кодексі: қолданудың өзекті мәселелері. 2017
4. Нұрғазин Р.М., Нысанбаев А.К. Қазақстанның салық жүйесі: даму мәселелері мен перспективалары. 2015
5. Kapital.kz интернет ресурсы. [Электронный ресурс].- URL: <https://kapital.kz/economic/118533/za-polgoda-dokhody-gosbyudzhet-sostavili-11-38-trln-tenge.html> (03.02.2024)
6. Қазақстанның бюджеттік саясаты бойынша 2023 жылғы 1-жарты жыл есебі. [Электронный ресурс].- URL: <https://halykfinance.kz/download/files/analytics/budget1h2023.pdf> (03.02.2024)

ЦИФРЛАНДЫРУ ШАРАЛАРЫ ЖӘНЕ ҚОРШАҒАН ОРТА

Д.С. Қашқынбай
магистрант

Н.К. Шамишева
э.ғ.к., доцент

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана

"Ақпараттық дәуірге" ену аясында цифрлық технологиялардың өмірді, экономиканы, мәдениетті және қоғамды өзгерту қабілетін жалпыға бірдей тану даусыз. Интернеттің және онымен байланысты ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың, кең жолақты байланыстың, Компьютерлердің және сымсыз байланыстың дамуы көптеген деректер тасымалданатын сандық желілердің құрылуына әкелді. Алдыңғы технологиялық революциялардан айырмашылығы, ақпарат қазір технология айналатын орталық элементке айналуға бастады. Бұл қоғамның әртүрлі салаларында, соның ішінде қоршаған ортаға әсер етуде жаңа бизнес үлгілерінің, байланыс әдістерінің және басқару жүйелерінің пайда болуымен бірге жүреді.

Компьютерлер мен ақпараттың екілік түрлерін пайдалануға негізделген цифрлық трансформация әлеуметтік нормалармен және қоршаған ортаны қорғаумен айналысатын ұйымдардың қызметімен тығыз байланысты. "Табиғатты қорғау" термині жеке және ұжымдық деңгейде идеялардың, тәжірибелердің және құндылықтардың кең ауқымын білдіреді. Соңғы жылдары

цифрлық қосымшалар табиғатты қорғау саласында олардың таралуы тұрғысынан да, ұсынылған шешімдердің әртүрлілігі тұрғысынан да маңызды бола бастады, бұл біртіндеп Биоәртүрлілікті сақтаудың жаңа дискурстары мен әдістерін қалыптастыруға ықпал етті[1].

"Цифрлық табиғатты қорғау" термині цифрлық технологиялар мен қоршаған ортаны қорғау күштерін біріктіретін инновациялардың кең ауқымын сипаттау үшін қолданылады. Цифрлық технологиялардың әсері мен маңыздылығы цифрлық инновацияларды әзірлеуге, енгізуге және таратуға қатысты процестер мен материалдар контекстінде қарастырылады. Кранцбергтің "технологияның бірінші заңы" бойынша технология оң да, теріс те, бейтарап та емес. Ол бір уақытта мүмкіндіктерді кеңейтетін және кедергілерді тудыратын күшті білдіреді[2].

Қоғам мүшелері жүргізетін табиғат туралы деректерді жинау және талдау процесі болып табылатын азаматтық ғылым көбінесе кәсіби ғалымдармен бірлескен жобалар аясында табиғатты қорғау саласындағы маңызды парадигмаға айналуға. Ол көбінесе Сандық құрылғылар мен қосымшаларға, әсіресе смартфондар мен онымен байланысты қосымшаларға сүйенеді. Компьютерлік таксономия мен талдауды қолдану қарапайым азаматтарға түрлерді анықтауға және жиналған деректерді өңдеуге көмектеседі[3].

Ресурстар мен энергияны тұтынудың артуы, сондай-ақ қосымша электронды қалдықтарды өндіру тағы бір жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Көптеген электронды құрылғылар жоспарлы ескіруді ескере отырып арнайы жасалған (өнім физикалық тұрғыдан істен шыққанға дейін әдейі ескіретін тұжырымдама). Бұл ретте туындайтын электрондық қалдықтар негізінен дамушы елдерге экспортқа жіберіледі, бұл экологиялық проблемалар туғызуы мүмкін[4].

Табиғатты қорғауға ықпал ететін бірдей технологияларды осы мақсаттарға қайшы келетін мақсаттарда қолдануға болады. Мысалы, камера тұзақтары мен дрондарды заңсыз аң аулау үшін қолдануға болады, ал теңіз ортасында балық аулау және GPS сияқты технологиялар заңсыз олжа мен ресурстардың сарқылуын ынталандыруы мүмкін. Сонымен қатар, сандық құрылғыларға, технологияларға және электр энергиясы сияқты қосалқы инфрақұрылымға, сондай-ақ білімге қол жеткізу бүкіл әлемде біркелкі таралмаған. Сонымен, түрді анықтау мен зерттеуді автоматтандыру білікті мамандардың азаюына және табиғи-тарихи жинақтардағы жүйелі білімнің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Деректер мен ақпарат көлемінің өсуімен мониторингтің жаңа деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік туды, әсіресе әлеуметтік желілерді және "іздеу роботтарының" қызметін - интернетті жүйелі түрде қарайтын бағдарламалық сценарийлерді зияткерлік талдау арқасында. Іздеу жүйелерінен алынған деректер енді тозаңның таралуы немесе масалардың көбеюі сияқты биологиялық оқиғаларды болжау үшін ғана емес, сонымен қатар интернет қауымдастықтарындағы қоршаған ортаны қабылдаудағы өзгерістердің белгілерін анықтау үшін де пайдаланылуы мүмкін. Мұндай тәсілдер табиғатты қорғау контекстінде "мәдениеттану" саласын кеңейтеді. Мәдениеттану-сандық

мәтіндерді сандық талдау арқылы адамның мінез-кұлқы мен мәдени тенденцияларын зерттейтін компьютерлік лексикологияның бір түрі[5].

Осы және ұқсас әдістер сандық деректерді автоматтандырылған іздеу және талдау мүмкіндіктерін пайдаланады, бұл географиялық қол жетімділікті және зерттеу үлгісінің көлемін едәуір кеңейтуге мүмкіндік береді. Мысалы, greendex 2014-тің тұрақты тұтыну туралы зерттеуі 40 күннен сәл астам уақыт ішінде 18 мақсатты елдің әрқайсысында мыңға жуық жауап жинады. Дәстүрлі сауалнаманың ұқсас әдістерін қолданған кезде жауаптардың осындай жоғары және кең деңгейіне жету әлдеқайда қымбат және уақытты қажет етеді.

Бұл мақалада цифрландыру шаралары мен қоршаған орта арасындағы байланыстың әртүрлі аспектілері қарастырылды. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық технологиялар қоршаған ортаға оң және теріс әсер етуі мүмкін. Бір жағынан, цифрландыру өндірісті оңтайландыруға, ресурстарды тұтынуды азайтуға, энергияны басқаруды жақсартуға және шығарындыларды азайтуға ықпал етеді. Екінші жағынан, электронды қалдықтардың көбеюі, цифрлық технологияларды теріс пайдалану және биоәртүрлілікке теріс әсер ету қаупі бар.

Алайда, ықтимал жағымсыз салдарға қарамастан, цифрландыру тұрақты даму мен қоршаған ортаны қорғауға бағытталған инновациялық шешімдер мен технологияларды әзірлеуге мүмкіндік береді. Цифрландырудың қандай нақты шаралары қоршаған ортаға үлкен пайда әкелетінін және олардың жағымсыз салдарын қалай азайтуға және азайтуға болатынын түсіну үшін осы саладағы зерттеулерді жалғастыру маңызды.

Қоршаған ортаны сақтау мен қорғауды ескере отырып, цифрландыру шараларын табысты іске асыру үшін жасыл технологиялар саласындағы инновацияларды ынталандыратын, ресурстарды жауапкершілікпен пайдалануды ынталандыратын және цифрлық экономикада тұрақты тәжірибелерді дамытуға жәрдемдесетін тиімді стратегиялар мен саясаттарды әзірлеу қажет.

Осылайша, цифрландыру саласындағы одан әрі зерттеулер мен практикалық күш-жігер біздің қоғамымыздың тұрақты және үйлесімді дамуын қамтамасыз ету үшін цифрлық даму мен қоршаған ортаны сақтау арасындағы тепе-теңдікті сақтауға бағытталуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Колчанов Н. А. Компьютерлік жүйелік биология және биоинформатика: міндеттері мен әдістері. *Марчуковские зылыми оқулары*. 2019. №2019. 10-бет
2. Kranzberg, M. Technology and history: Kranzberg's laws. *Technology and Culture* 27.- 1986. - P. 544– 560
3. Mol, A. Environment reform in the information age: The contours of information governance. *Cambridge: University Press*.-2008.- P. 26
4. Жүсіпова Д.Б., Сайлаубекова П.Н. Білім және электрондық қалдықтарды кәдеге жарату қазіргі заманның экологиялық проблемасы ретінде. *Norwegian Journal of Development of the International Science*. 2018. №15(2). С. 8-9

5. Michel, J., Y. Shen, A. Aiden, A. Veres, M. Gray, TheGoogle.Books. Team, J. Pickett, D. Hoiberg, et al. *Quantitative analysis of culture using millions of digitized books*. Science 331.2010. P. 176–182.

ASSESSMENT OF COMPLIANCE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY WITH THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

R. Kozub, S. Holovach

PhD student,

T.Sysoieva

student,

Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

In order to study the state of the enterprise's corporate business system, the experts were asked to assess the degree of compliance of each parameter of all components of the real corporate business system with the parameters of the created standard reference, assigning points on a seven-point scale: "1" the impossibility of establishing the state of the parameter to the reference standard due to its absence; "2" - complete inconsistency of the state of the parameter of the standard standard; "3" - low conformity of the state of the standard-reference parameter; "4" - incomplete compliance of the state of the standard-reference parameter; "5" - satisfactory conformity of the state of the standard reference parameter; "6" – sufficient conformity of the state of the standard reference parameter; "7" - complete compliance of the state of the parameter with the standard reference.

The assessment of the general state of the corporate business system and its structural elements is carried out by calculating the average value (a_c):

$$a_c = \frac{1}{a_1 \times a_2} \sum_{n=1}^{a_1} \sum_{m=1}^{a_2} a_{nm} \quad (1)$$

where a_{nm} – is the point scale assessment by the m-th expert of the degree of compliance of the n-th parameter of the standard reference;

a_n – number of experts.

Based on the obtained average value and using the evaluation scale presented in Fig. 1, conclusions are generated about the degree of compliance of the state of the enterprise's corporate business system with the reference standard.

The impossibility of establishing compliance	Complete ignorance	Low inconsistency	Assonance	Satisfactory compliance	Adequate compliance	Full compliance
1	1,5	2,5	3,5	4,5	5,5	6,5
7 →						